De captatoria institutione.

11. Iidem A. & C. Æmiliano militi.

CAptatorias [1] institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. PP. 7. Kalend. Jul. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De lege Falcidia, si quid ultra vires hereditarias petatur.

12. Iidem A. & C. Domitiæ.

IN testamento militis [2] legem [3] Falcidiam, & in legatis [4], & fideicommissis [5] cessare, explorati juris est. Sane si quid ultra [6] vires patrimonii postulatur: competenti defensione tueri te potes. PP. 6. Non. Jul. PRÆSENTE & ALBINO CONSS. 247.

De flagitio militari.

13. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Claudiæ.

ET militibus nostris, Centurionibus quoque ob flagitium militare [7] damnatis [8], non aliarum quam castrensium rerum testamentum facere permittitur [9], & intestatis jure proprio succeditur a fisco. Prop. Non. August. VALERIANO & GALLIENO AA. III. & II. CONSS. 256.

De solennitatibus non servatis.

14. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. heredibus Maximi.

SI a fratre suo militante mater vestra scripta heres successionem [ejus sibi] quæsivit: quamvis testamenti scriptura non continet juris [10] observationem, hanc [tamen] hereditatem fratrem testatoris, vel ejus filios ab intestato evincere non potuisse, jure constitit. PP. 5. Non. Maji, ipsis AA. CONSS.

De degentibus in expeditione.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

MIlites in expeditione [11] degentes, si uxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremo cujuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu: quomodo possint [12], ac velint, testentur: nec uxorem, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum, aut libertas dignitasve quæratur. Proinde sicut juris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina [13], aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint [14] gladio suo, ipso tempore quo in prælio vitæ [15] sortem derelinquunt, hujusmodi voluntatem stabilem esse oportet. Dat. 3. Id. August. *Nicomediæ*, OPTATO, & PAULINO CONSS. 334.

De scriniariis & apparitoribus.

16. Imp. ANASTASIUS Hierio P. P.

SCriniarios [16] vel apparitores [17], qui Virorum Magnificorum Magistrorum militum jussionibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis [18] militaribus referri videantur [19], nullatenus [tamen] in ultimis a se conficiendis voluntatibus juris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Februar. *Constantinop.* PAULO V. C. CONS. 496.

Quando miles testetur quomodo vult.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

NE quidam putarent in omni tempore licere militibus testamenta, quoquo modo voluerint, componere: sancimus his solis [20], qui in expeditionibus [21] occupati sunt, memoratum indulgeri circa ultimas voluntates conficiendas beneficium. Datum 4. Id. April. DECIO V. C. CONS. 529.

De pupillo.

18. Idem A. Joanni P. P.

LIcet antiquis [22] legibus permittebatur [23] pupillis [24], si Tribunatum [25] numerorum [26] merebantur [27], ultimum elogium conficere posse: attamen indignum nostris temporibus [esse] videtur, eum qui stabilem [28] mentem nondum adeptus est, propter privilegia militum, sapientium [29] hominum jura pertractare, & in [tam] tenera ætate ex tali licentia parentibus forte suis, vel aliis propinquis nocere, propriam substantiam extraneis relinquendo. Ideoque hoc fieri nullo [30] modo concedimus. Dat. Kal. Novemb. post Consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XXII.

QUI TESTAMENTA [31] FACERE POSSINT, VEL NON [32].

De Socio omnium bonorum.

1. Imp. GORDIANUS A. Petronio militi.

QUanquam omnium bonorum socer tuus, itemque frater ejus socii [33] fuerint: tamen non eo minus idem frater ejus cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi heredem instituere quem vellet. † Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quod [34] indivisam successionem cum sorore sua dicatur habuisse. PP. 12. Kal. August. ARIANO & PAPPO CONSS. 244.

1 *l.* 70. *l.* 71. *D. hered. instit.* Captare est aucupari lucrum. Hinc captatoriæ scripturæ. *l.* 64. *D. de legatis* 1. captare hereditatem. *l.* 25. *supr. de transact. l.* 1. *D. si quis aliq. testari.* Captatoriam institutionem, χάριν ἀμειβομένην, vocat Harmenopulus 5. *tit.* 8. Hoc modo, Si Titius me: vel, Qua ex parte Titius me heredem instituerit: vel, Si Titius Cajum sibi heredem instituerit, mihi heres esto. His formulis referimus gratiam quam captamus: nec tantum accipimus, sed reposcimus, nobis vel aliis hereditatem captantes, idque aucupium hereditatis, secretum voluntatis alienæ seu testatoris appellatur. *l.* 70. *D. de hered. instit.* Idem aucupium *in l.* 71. *in fin. d. tit.* captio appellatur. Captatoria autem non est, quæ remunerandæ jam factæ institutionis causa fit. *l.* 71. *D. de hered. instit.* quæ fit mutuatis affectionibus: ita enim forte legendum in *l.* 70. *D. de heredib. instit.* id est, placata testatoris offensa. *l.* 3. *D. si quis aliquem testari. & l. ult. infr. h. t.* ut mutuari affectionem testatoris sit placabilibus verbis testatorem provocare ad mutandam exheredationem: ad legatum relinquendum pœnitenti. Huic interpretationi adjunge quæ de ea re tres præstantissimi viri scripserunt, Alciat. 2. *Parerg.* 31. Ant. Augustinus 4. *emendat.* 15. Cujacius 16. *observ.* 11. & ex hoc loco illustrari *d. legem* 70. adde etiam quædam ex Mynsingero 1. *observ.* 8. Addantur & hæc, mutuis affectionibus judicia provocare permitti. *l.* 70. *D. de hered. instit.* ut & offensam testatoris placare. *l. ult. D. si quis aliquem testari. & l. ult. infr. si quis aliquem testari.* quanta ex parte me heredem scriptum habueris, ex ea parte heres esto. *l.* 29. *D. de hered. instit. l.* 20. *in fin. D. de condit. instit.* (cui contraria hæc est: qua ex parte me heredem scriptum in tabulis recitaveris, ex ea parte heres esto: hæc habetur pro non scripta. *l.* 1. *in fin. D. de his quæ pro non scriptis.*) qua ex parte Titius me heredem scripserit, ex ea parte Mævius heres esto. *l.* 71. *D. de hered. instit.* Qua ex parte me a Titio scriptum heredem recitavero, ex eadem parte Sempronius mihi heres esto. Hæc non est captatoria. *l.* 81. *in fin. D. de hered. instit.* Contra hæc captatoria est, Titius si Mævium tabulis testamenti sui heredem a se scriptum ostenderit, heres esto. *l.* 71. *in fin. D. de hered. instit.* Non valet quoque ad secretum alienæ voluntatis conditio institutionis collata, hoc est, in alienam voluntatem. *l.* 70. *in fin. D. de hered. instit.* Non valet hæc institutio, quem Titius voluerit, instituo. *l.* 32. *D. de hered. instit.* si Mævius voluerit, Titius heres esto. *l.* 52. *in fin. D. de condit. & demonst. l.* 68. *in med. D. de hered. instituend.* si heredem me non feceris, centum dare spondes. *l.* 61. *D. de verb. obligat. l.* 34. *supr. de transf. l.* 4. *D. de inutilibus stipul. l.* 5. *supr. de pactis conventis* (licet ita valeat, si me vel filium exheredaveris, centum dabis. *l.* 132. *D. de verb. obligat.* nam qui sic stipulatur, hereditatem non directe sibi stipulatur, sed potius notam exheredationis fugit.) Quid si ita: si Titius Capitolium ascenderit, Cajus heres esto: Cajo lego centum? Valet hujusmodi institutio ac legatum: confertur quidem utrumque in alterius, puta Titii, voluntatem, sed tacite non expresse. Hujusmodi institutio toleratur, quia palam & aperte non confertur in alterius voluntatem, sed tacite & per consequentias tantum: multa autem expressa nocent, quæ non expressa non nocent. *l. si quis Sempronium.* 68. *D. de hered. instit. l. nonnunquam.* 52. *D. de cond. & demonst.* & breviter captatoria institutio non est, quæ fit mutuis affectionibus. *l. captatorias.* 70. *D. de heredib. instit.* ubi duorum similis est affectus. *Novell. Valent. de testam.* sicut in mutuis inter vivos duorum vel plurium inter se donationibus cernitur: adde *l.* 64. *D. de leg.* 1. 2 Aliud in pagani testamento, & militis, jure communi facto. *l. penult. infr. h. t.* & tamen veterani. *l.* 40. *D. ad l. Falcid.* 3 Falcidia in testamento militis cessat, *ut hic, & l.* 17. *in fin. D. h. t. l.* 7. *infr. & l.* 17. *l.* 92. *in fin. l. ult. D. ad leg. Falcid.* 4 *d. l.* 7. *d. l.* 17. 92. *& ult.* 5 *l.* 1. §. 18. *D. ad SC. Trebell.* 6 Heres ultra quam ad eum pervenerit, non tenetur. *l.* 22. §. 5. *infr. de jure delib. l.* 1. §. 17. *D. ad SC. Trebell.* si tamen inventarium fecerit. *d. l.* 22. §. 14. ideoque legata ab eo facta, qui non solvendo fuit, inutilia sunt. *l.* 15. *infr. de legat. l.* 16. *J. ad l. Falcid. l.* 17. *D. de mort. caus. don.* §. *ult. Inst. de leg. Falcid.* 7 Secus, si ob commune delictum. Tunc enim cognati militis fiscum excludunt. *l.* 1. *D. de veter. & milit. success.* 8 Miles ob flagitium militare damnatus potest testari de rebus castrensibus, *ut hic, & l.* 11. *D. h. t.* in paganicis fiscum habet heredem, *ut hic.* 9 Lege sc. alias permitti ei potest. *l.* 32. §. 8. *D. de donat. inter vir. l.* 1. *D. de veter. & milit. success.* vel a Principe. *l.* 6. §. 6. *D. de injusto.* vel ab ipso judice dum condemnat. *l.* 22. §. 1. *D. de leg.* 3. 10 In militari testamento non requiritur juris communis observatio, *ut hic.* Nam voluntas militis in expeditione occupati pro jure servatur. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* 11 *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* ἐν στρατοπέδῳ *Synops. Bas.* 35. *tit.* 3. *ex tit.* 21. *c.* 51. 5. Harm. 1. §. 48. 12 *l.* 3. *supr. & l. ult. D. h. t. l.* 37. *supr. de inoff.* 13 Militibus testamentum facturis in ipso pugnæ tempore vagina (vide Ammianum *lib.* 18. *p.* 135.) clypeus, pulvis, humus, chartæ, vel tabularum loco esse possunt. adde *Novell. Leonis* 40. ut & notæ, pro litteris. *l.* 40. *D. h. t.* sanguis pro atramento: ensis, pro stylo, penna ac calamo, *ut hic, Synopsis & Harm. ibid.* 14 Præsente aliquo scil. Vix est enim ut cujusquam manus ex hujusmodi scriptura agnosci possit. Quot testes requirantur in militis testamento, dixi ad *Novell. Leonis* 41. 15 Sors vitæ, vita ipsa. 16 Σκρινιάριος auctor Etymolog. χαρτοφύλαξ. Forcat. 12. Aviarii 2. scriniariis hodie comparari posse putat secretarios & scribas Ducum & Tribunorum. Quinam scriniarios habuerint, mox dicam. 17 Scriniarios olim habuerunt Præfecti prætorio, Magistri militum, Comites utriusque ærarii, Proconsul Asiæ, Castrensis sacri palatii, item duces. 18 Matricula militem sola non facit, ideoque qui militum effectu carent, & militum munere non funguntur, carent & privilegio. *c. un. de vasal. milit.* 19 Aliud est videri, aliud esse. Nomina scriniariorum videntur esse in matriculis militaribus, non sunt tamen, id est, videntur milites, non sunt tamen vere milites, etiamsi jus castrensis peculii habent. *l.* 6. *infr. de castr. pecul. milit.* Fit eorum militum mentio in *l.* 8. *J. de numerariis.* 20 *l. ult. ff. h. t.* Miles jure militari per id tantum tempus uti vel testari potest, quo militat & in castris degit. §. 3. *Instit. eod.* 21 Ἐν στρατοπέδοις. *Synops. ibid. cap.* 52. idque sive sit in castris, sive in fossato, sive in hybernis, sive in præsidiis, sive in stativis seu sedibus sedetis ac ædibus. *d. l. ult. l.* 18. *supr. de episc. aud.* Sufficit ergo ut fiat in expeditione, licet non in procinctu: alioquin nihil aut parum distabit miles a pagano. Nam paganus in procinctu & hostico, jure militari testari potest. *l. ult. ff. h. t.* quod illis locis de quibus dixi, intermortua fit quodammodo memoria legum. vide Cujac. *cons.* 49. 22 Forte ante Adrianum Imperatorem. Valerianus apud Vopiscum *in Probo: Miraris quod ego imberbem Tribunum fecerim contra constitutum D. Adriani.* & de eodem Adriano Spartianus: *Nullum tribunum, nisi plena barba fecit, aut ejus ætatis quæ prudentia, & annis tribunatus robur impleret.* 23 Olim permissa fuit testamenti factio impuberi tribuno numerorum, quasi dignitate supplente ætatem. ut hinc quoque possis colligere, tribunatum numeri, aliasque dignitates militares impuberibus permissas. 1. Veget. 4. Plin. 8. *epist.* Corrasius 5. *Miscell.* 22. ideo testamenti factionem pupillis permissam putat, quod tribunatus nomen esset honoris, non officii, iis maxime qui ex illustri familia essent: & quod possent majores natu vicarios adjutores & consiliarios habere. vide Cujac. 17. *obs.* 36. 24 *Si in tribunatu numerorum.* Rævardus 4. *variar.* 8. ita emendat: ortum errorem putat ex ea scriptura: *tribunatu in numerorum.* Tribunus ergo numerorum est qui alias Romanorum cohorti, vel legioni præpositus fuit. Tribunatus numerorum, munus ipsum. Cohortes enim, ut legiones suos tribunos habuerunt. Plin. 3. *epist. l.* 25. *ff. h. t.* In tribunatu igitur numerorum mereri est tribuni officio ac munere fungi. 25 Numeri interdum cohortem, vel legionem significant. Sozomen. 1. *histor. tripar. l.* 14. *infr. de re milit.* Hinc in numeros referri. *l. un. in fin. ff. de bon. poss. ex test. milit.* interdum a legionibus separantur numeri. *l.* 13. *infr. de re milit.* Goth. Pro (tribunatum numerorum) reponit Rævardus *variar. lib.* 4. *cap.* 8. (in tribunatu numerorum.) Sed veterem lectionem defendit Leonin. *emendat. lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 1. Ans. 26 Ad eundem modum lege Constantini, impuberibus profitentibus cœlibatum dabatur jus testamenti faciendi in ipso monasterii ingressu. 1. *Sozomen.* 9. quod tamen Leo mutavit. *Nov.* 6. 27 Et per consequens non permittebatur patri in cujus potestate erant, eis substituere. 28 Impuberis mens non est stabilis. 29 Factio testamenti sapientibus tantum & stabilem mentem habentibus permittitur. 30 Et ita abrogantur antiquæ leges, quibus permittebatur impuberi tribuno numerorum testamenti factio.

31 Qui sequitur tractatus maximam & evidentem utilitatem in se continet: Testamentis enim inseruntur institutiones, substitutiones, exheredationes, legata, fideicommissa, tutelæ, libertates, adsignationes libertorum, mortis causa donationes, mortis causa capiones, attestationes, ademptiones, confirmationes codicillorum, præcepta, consilia, damnationes, injunctiones: quæ omnia patent latissime. 32 Dixi ad *L.* 28. *D. l.* 1. de accusato. vide *l.* 8. *&* 9. *l.* 13. *ff. h. t.* de ægroto. *l.* 3. *infr. h. t.* Augusta, *l.* 7. *J. h. t.* de bannito, vid. Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 19. (ubi differentiam facit inter bannitum simpliciter & bannitum simul & damnatum ad mortem, & inter bona interdicti in loco sita & extranea, & inter leges loci interdicti & alias) de captivo. *l.* 8. 12. *&* 13. *ff. h. t.* cæco, *l.* 8. *infr. h. t. Nov. Leon.* 69. De eo, qui rem indivisam cum alio habet, *l.* 1. *in fin. infr. h. t.* damnato ad metallum, ad ferrum, ad bestias, *l.* 8. §. 4. *ff. h. t.* ad perpetuos carceres. Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 23. ad mortem, (Clar. 3. *sent.* §. *test. q.* 21. consuetudine receptum esse refert, ut is testari possit in illis bonis in quibus bonorum confiscatio locum non habet. contra *l.* 6. §. 6. *ff. de injusto.*) ob carmen famosum, *l.* 18. §. 1. *ff. h. t.* ex militari delicto, *l.* 6. §. 6. *ff. de injusto.* De deportato, *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* de sui status dubio, *l.* 15. *ff. h. t. Novell. Leon.* 33. de eunucho, *l.* 5. *infr. h. t.* de excommunicato nihil definitur, potest itaque testari. vide Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 24. de filiosfamilias, *l.* 11. *&* 12. *infr. eodem.* de furioso, *l.* 9. *infr. h. t.* de hæretico, vide *l.* 17. §. 1. *l.* 18. 19. *supr. de hæret. Nov.* 144. *c.* 1. vide *l.* 3. *infr. h. t.* de sui status incerto, *l.* 14. *&* 15. *ff. h. t.* de infami. *l.* 1. *supr. de secund. nupt.* Clar. 3. *sent.* §. *testamentum quæst.* 25. de impubere. *l.* 4. *infr. h. t.* interdicto bonis seu prodigo, *l.* 18. *ff. h. t.* de interdicto aqua & igni, *l.* 8. §. 1. *ff. h. t.* inhabiles ad testamentum faciendum, an possint ad pias causas testari, dixi ad *Auth. similiter. infr. ad l. Falc.* de legato. *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.* de leproso dicam ad *l.* 3. *infr. h. t.* majestatis reo. *l. ult. J. ad l. Jul. majest.* manibus privato, *l.* 10. *ff. h. t.* monacho, *Nov. Leon.* 5. vide Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 28. 29. 30. muto, surdo a natura, *l.* 10. *infr. h. t.* obside, *l.* 11. *ff. h. t.* De Prælato & Clerico, vide Clarum 3. *sent.* §. *testamentum q.* 27. Principe, *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.* peregrino, *l.* 31. 32. *ff. de jure fisci.* Ulpian. 20. §. 14. *in fin.* prodigo, *l.* 18. *ff. h. t.* §. 2. *Inst. quib. non est permiss.* relegato, *l.* 8. §. 3. *ff. h. t.* sene, *l.* 3. *infr. h. t.* servo privati vel Principis, *l.* 16. *ff. h. t. Leon. Nov.* 36. socio omnium bonorum, *l.* 1. *infr.* surdo, muto, *l.* 10. *infr.* spurio, *Nov.* 89. *c.* 12. *&* 15. *Auth. licet in fin. supr. de natur. lib.* Clar. *d. loco q.* 31. sui interfectore, *l.* 2. *infr. h. t.* valetudinario, *l.* 3. *J. h. t.* vasallo, *cap.* 1. *de success. feudi.* usurario, *c. ult. de usuris in* 6. vide Clarum 3. *sent.* §. *testam. q.* 26. 33 Socius omnium bonorum testari potest. *l.* 4. *in fin. supr. & l.* 52. §. 2. *ff. pro soc.* 34 Rem indivisam cum alio communem habens testari potest. *d. l.* 4. *l.* 3. *supr. de comm. rer. alien.* 5. Harm. 1. §. 36. Commune quippe mihi cum alio meum est, meumque esse dici potest, ut in ea parte jure dominii uti possim. adde *l.* 51. *ff. pro socio.*

De sibi Mortem inferente.

2. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

SI is, qui te cum uxore tua heredem scripsit, quando [1] testamentum ordinavit [2], sanæ [3] mentis fuit, nec postea alicujus sceleris [4] conscientia obstrictus, sed [5] aut impatiens [6] doloris, aut aliqua [7] furoris [8] rabie [9] constrictus, se præcipitem dedit, ejusque innocentia liquidis probationibus commendari potest a te, adscitæ mortis obtentu postremum ejus judicium convelli non debet. Quod si futuræ [10] pœnæ metu, voluntaria morte supplicium antevenerit, ratam voluntatem ejus conservari leges vetant. PP. Kal. Decembr. ipsis AA. & CONSS.

De sene, de ægroto, 1. de filiofamilias.

3. Iidem AA. & CC. Licinio.

SEnium [11] quidem ætatis, vel ægritudinem [12] corporis, sinceritatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre. §. 1. Filium autem qui in potestate est [13], testamentum facere non posse, indubitati juris est. Dat. 4. Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De impubere.

4. Iidem AA. & CC. Radoni.

SI frater patruelis tuus ante [14] decimum quartum [15] ætatis suæ annum decessit, cum facere non potuit testamentum: nihil recte ex ejus postremo judicio postulatur. Nam si hanc ætatem egressus, licet vigoris [16] nondum emersissent vestigia, suum solenniter ordinavit judicium: hoc evellere frustra conaris. S. 6. Id. Novembr. [illegible] CC. CONSS.

De Eunuchis.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Rufinum P. P.

EUnuchis [17] liceat facere [18] testamentum, componere postremas exemplo omnium [19] voluntates, conscribere codicillos [20] salva testamentorum observantia [21]. Dat. 5. Kal. Mart. *Sirmii*, CONSTANTINO A. V. & CONSTANTE C. CONSS. 339.

De eo qui Imperatorem heredem instituit.

6. Idem A. ad Volusium Præfectum urbi.

SI quis Imperatorem forte heredem instituerit [22], habeat [23] mutandi [24] judicii facultatem, & quemcunque voluerit, secundum leges in testamento suo heredem scribendi. Dat. 12. Kal. Mart. *Mediolani*, ARBITIONE & LOLLIANO CONSS. 355.

Si Imp. vel Augusta heres instituatur, vel testetur.

7. Imppp. VALENS, VALENT. & GRAT. AAA. Maximo.

CUm heredes instituuntur Imperator seu Augusta: jus commune [25] cum cæteris habeant. Quod [&] in codicillis, & fideicommissariis [26] epistolis [27] jure scriptis observandum erit. † Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoque [28], & Augustæ testamentum facere liceat, & mutare [29]. Dat. 7. Id. August. GRATIANO A. II. & PROBO CONSS. 371.

De Cæcis.

8. Imp. JUSTINUS A. Demostheni P. P.

HAc consultissima lege sancimus, ut carentes oculis [30] seu morbo [vitiove,] seu ita nati, per [31] nuncupationem [32] suæ condant moderamina voluntatis: [scilicet] præsentibus [33] septem testibus [34], quos aliis quoque testamentis interesse juris est, tabulario etiam [35]: ut cunctis ibidem collectis, primum ad se convocatos omnes, ut sine scriptis [36] testentur, edoceant [37]: deinde exprimant nomina [38] specialiter heredum, & dignitates [39] singulorum, & indicia, ne sola [40] nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot unciis in successionem admitti debeant: & quid unumquemque legatarium seu fideicommissarium adsequi velint: omnia denique palam [41] edicant quæ ultimarum capit dispositionum series lege concessa. Quibus omnibus ex ordine peroratis, uno eodemque loco, & tempore, sed & tabularii manu conscriptis sub obtutu [42] septem (ut dictum est) testium, & eorundem testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus, quam a tabulario, plenum obtinebit robur testantis arbitrium. Quæ in eundem modum erunt observanda, quamvis non heredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa, & in summa quæ codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. † At cum humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata [43], minus [44] memoria possit res plures consequi: patebit eis licentia, voluntatem suam, sive in testamenti, sive in codicilli [45] tenore compositam, cui velint scribendam credere: ut in eodem [loco] postea convocatis testibus, & tabulario, re etiam (ut dictum est) patefacta cujus causa convocati sunt, etiam chartulare [46] promatur, quam susceptam testatori recitabit tabularius, simul & testibus: ut ubi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, & ex animi [47] sui quæ lecta sunt, dispofuisse sententia, & in fine subscriptio sequatur testium, necnon omnium signacula tam testium (prout dictum est) quam tabularii. Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: jubemus, ubi tabularius reperiri non possit, octavum [48] adhiberi testem [49]: ut quod tabulario pro supradicto modo commisimus, id per octavum testem effectum capiat: libera potestate concedenda voluntates suas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita subscriptam, ita denique consignatam, ut antelatæ formæ declarant, cui [50] velint ex testibus custodiendam [mandare [51]]. Sic namque fieri confidimus, ut non recipiat se tantum in cæcis testandi licentia, sed ne locum quidem ullum relinquat insidiis, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus [52], tot insuper in tuto locata manibus [53]. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* JUSTINIANO & VALERIO CONSS. 521.

De Furiosis.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

FUriosum [54] in suis induciis [55] ultimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit. † Nunc autem hoc decidendum est, quod simili modo antiquos [56] animos movit, si cœpto testamento furor eum invasit. Sancimus itaque [tale] testamentum hominis qui in ipso [57] actu testamenti adversa valetudine tentus est, pro nihilo esse. Si vero voluerit in dilucidis [58] intervallis aliquod condere testamentum, vel ultimam voluntatem, & hoc sana mente incœperit facere, & consummaverit, nullo tali morbo interveniente, stare testamentum sive quamcunque [59] ultimam voluntatem censemus: si & alia [60] omnia accesserint quæ in hujusmodi actibus legitima observatio requirit. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* LAMPAD. & ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De Surdis & Mutis.

10. Idem A. Joanni P. P.

DIscretis [61] surdo & muto, quia non semper hujusmodi vitia sibi concurrunt: sancimus, si quis utroque morbo simul laboret, id est, ut neque audire, neque loqui possit, & hoc ex ipsa natura [62] habeat:

1 Tunc enim requiritur sanitas mentis: neque superveniens ex irrito & nullo validum facit. 2 Perfecte ac plene. Nec enim cœptum tantum testamentum furore post superveniente pro perfecto habetur. *l.* 9. *J. h. t.* 3 Quod semper præsumitur. Sensus & ratio naturalis præsumitur in quolibet homine, nisi probetur contrarium. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 38. 4 *l.* 32. §. 7. *D. de donat. int. vir.* 5 Ἢ ὡς τὴν ζωὴν ἀποστρεφόμενος, id est, quasi vitam aversaretur. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 3. *c.* 2. 5. Harm. 1. §. 41. 6 *l.* 6. §. 7. *vers. quod si quis. D. de injust. l.* 34. *de D. milit. testam. l.* 43. §. 4. *D. de ædil. l.* 5. *J. si reus vel accusator.* dixi ad *l.* 3. §. 4. *D. de bonis eor.* 7 Ἢ μανίας ἢ λύπης, ἢ πολυπλεξ νόσε, hoc amplius addit 5. Harm. 1. §. 41. id est, aut furore, vel rabie constrictus, aut diuturno morbo detentus. *Synops. d. loco.* 8 Furoris rabies. 9 Aut pudore æris alieni. *l.* 45. §. 2. *D. de jure fisci.* 10 Sui interfector, ob metum pœnæ futuræ capitalis tamen, testari non potest, *ut hic.* vide *l.* 3. §. 1. 2. 3. 4. *D. de bon. eor. qui ante sentent.* Bellovisanum 3. *pract.* 38. *in pr.* 11 De senibus dixi ad *l.* 5. *D. de jure immunit.* 12 *l.* 17. *D. h. t. l.* 27. *J. de transact.* An & qui elephantiasi seu lepra laborat? potest: ut qui expresse non prohibeatur, & ita judicatum fuisse refert Pap. 29. *arrest.* 1. *n.* 16. 13 Filiusfam. de profectitiis & adventitiis ne quidem patre permittente testari potest. *l.* 6. *&* 16. *D. h. t.* de adventitiis quorum usufructus patri non quæritur, potest. *l. ult.* §. 5. *vers. filiis. J. de bon. quæ lib. Nov.* 98. *c.* 1. §. 1. vid. Wurmf. 1. *pract.* 30. *obs.* 16. Potest etiam de castrensibus & quasi testari. *l.* 7. §. 6. *D. de donat.* Paul. 3. *sent.* 4. §. 3. ut & donare causa mortis, patris consensu *l.* 7. §. 5. *D. de don.* 14 Ante pubertatem, id est pupillo, seu impuberi testari non licet. *l.* 5. *l.* 19. *D. h. t.* §. 1. *Inst. h. t. l.* 1. §. 8. *D. de B. P. secund. tab. l.* 2. *J. quando provoc.* 2. Cajus 2. §. 3. Paul. 3. *sent.* 4. §. 1. 15 De pubertate alias dixi. 16 Vid. quæ dixi ad *l. ult. supr. quando tut. esse des.* 17 *l.* 6. *D. de lib. & posthum.* Cujac. 17. *obs.* 24. hoc verbum referri posse ait ad cubicularios principum. *l.* 2. *J. de præpos. sacri cubic. l.* 2. *J. de priv. eor. qui in palat. milit.* ut etiam si servi sint, habeant testamenti factionem (quemadmodum *Novella Leonis* 38. generaliter de servis principis constitutum est) vel ad eunomianos spadones, quibus *l.* 17. *C. Th. de hæret.* ademerat testamenti factionem: cui rei magnum argumentum præbet *l.* 23. *&* 27. *d. tit.* 18 Causa dubitandi fuit, quod solis puberibus testandi facultas sit permissa, eunuchi vero non ita pubescant. Ideoque Alexander Severus eunuchos, tertium genus hominum appellavit, teste Lampridio, ob eandem causam consul Mamercus Genucio bonorum possessionem secundum tabulas denegavit. 7. *Val.* 7. 19 Id est, eadem ætate. Olim anno decimo octavo tantum eunuchis testari licuit, cum eo tempore plerique pubescant. Paul. 3. *sent.* 4. §. 2. 20 Eunuchus testamentum facere potest, *S. h. t.* codicillos, *ut hic*, adoptare. *Nov. Leon.* 26. potest etiam episcopus esse. dixi *c.* 20. 21. *Can. Apost.* non potest uxorem ducere. *Novell. Leon.* 98. adde alia quædam de eunuchis ex *lege* 128. *D. de verb. sign.* & ex *tit. de eunuchis supr.* 21 Id est, solennitate: Principes, licet indulgeant testamenti factionem, non tamen remittunt juris solennia. facit *l.* 3. §. 3. *D. de bon. lib. l.* 35. *supr. de inoff. test.* 22 Potest enim princeps heres institui. *l.* 16. *J. de testam.* Possumus etiam jactare, nos principem heredem facturos: cujusmodi jactatio pro institutione non habetur. *l. ult. D. qui testam.* 23 Princeps in multis jure privatorum utitur. vide *l.* 7. *J. h. t. l.* 3. *infr. de testam. l.* 4. *J. ad l. Falc.* 1. Harm. 5. §. 39. 24 Principem institutum a nobis heredem possumus revocare seu exheredare. *l.* 19. *vers. nec sane. J. de testam.* tametsi ea inconstantia, princeps videatur injuria quodammodo affici, & ludibrio haberi. 25 Vide *l.* 6. *S. h. t.* 26 Ab Imperatore herede instituto fideicommissum & legatum dari potest. Paul. 4. *sent.* 1. §. 3. 27 Per epistolam fideicommissum principi relinqui potest, ut hic. *l.* 16. *J. de testam.* Principes fideicommissa ex codicillis, ex epistolis non admittebant. *l.* 2. *C. Th. de testam. & codicill.* Justinianus hanc Valentis prætulit. Quædam hic adjecta ex Symmacho vid. apud Cujac. 5. *observ.* 7. 28 Imperatori & Augustæ testamentum mutare licet. 29 Ratio dubitandi fortasse potuit hæc esse, quod mutatio videatur principe indigna. 30 Cæcus testamentum facere potest, *ut hic.* Cur ita? quia accire potest adhibitos testes & audire sibi testimonium perhibentes. Paul. 3. *sentent.* 4. §. 4. vide quæ de cæco dixi ad *Novell. Leon.* 69. Goth. Ad hanc l. vide Gabriel. Vasq. *de testam. c.* 1. §. 5. Molin. *disput.* 130. Durant. *de arte test. tit.* 1. *caut.* 9. Ans. 31 Id est, ἀγράφως, citra scripturam. *Syn. Bas.* 35. *tit.* 3. *c.* 8. 32 Cæcus nuncupativum testam. facere potest, si tamen fari potest: adde quæ dicam ad *l.* 21. *J. de test.* 33 Testari ad pias causas cæcus an possit hac forma non servata, vide apud Tiraquellum 20. *privilegio piæ causæ.* 34 §. 2. *Instit. de testament.* ἑπτὰ ἢ ε΄, id est, septem aut quinque. *Synopsis Basil.* 35. *tit.* 3. *cap.* 8. & 5. Harmen. 1. §. 3. 35 Ut sint octo. Totidem enim requiruntur in cæci testamento. De numero testium in testamento necessariorum dixi ad *Novell. Leonis* 41. 36 Cæcus sine scripto testari potest, *ut hic:* Leonis vero constitutione secreto testamentum facere potest. *Novell. Leonis* 69. ἐγγράφως 35. *Synopsis* 3. *c.* 8. *in fin.* 5. Harmen. 1. §. 34. 37 Formularum veterum verba hodie in testamentis non requiruntur. *l.* 26. *in fin. J. de testam.* 38 Τὸ ὄνομα καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν κληρονόμων, id est, nomen, indicia & dignitates heredum. *Synops. Basil. d. c.* 8. Cæcus enim debet heredem nuncupare, κατὰ σημείων διὰ τὸ μὴ πλαγχθῆναι. hoc est, certis & indubitatis signis heredem exprimere, ut ne ullus error in ea institutione oboriatur. 5. Harm. 1. §. 31. 39 Adde *l.* 17. *D. de conditionibus & demonstrationibus. l.* 14. *D. de fideicomm. lib. l.* 37. *in fin. D. de stipul. servor.* 40 Propter solum nomen potest ambiguitas oriri. *l.* 30. *D. de testam. tut. l.* 106. *D. de verb. oblig.* 41 Palam quid sit, vide *l.* 21. *D. h. t.* 42 Id est, sub præsentia. 43 Humana fragilitas mortis cogitatione perturbatur. 44 Morti vicinum non esse examinandum in testem hinc colligunt: quod tamen examinantis arbitrio præstat relinqui. Morientem quoque non recte testari, neque eam facultatem in mortis articulo constitutis, permittendam esse, ut de suis testentur, hinc colligunt. 45 Codicillos cæcus facere, ut & testamentum potest. 46 Forte, chartula depromatur, unde mox sequitur *quam susceptam.* 47 Testamentum animi sententia. 48 Octo testes (si tabularius desit) requiruntur in cæci testamento. dixi ad *Novell. Leon.* 41. 49 Unus testis hic subrogatur in locum tabellionis. An ideo dicendum est, tabellionem testem esse? Bald. negat tabellionem connumerari inter testes. Nam alinquin uno teste adhibito testis alterius vicem notarius sustineret: si tamen in judicio de sua scriptura deponit, audiri potest, ut testis, non ut tabellio. 50 Testamentum uni testium custodiendum dari potest. 51 Ea lege, ut quoties eo opus fuerit, id exhibeat. *l.* 24. *J. de fideic.* 52 Oculis & auribus. 53 Hoc est, subscriptionibus. 54 De furiosi testamento. De mente capto, vide *l.* 17. *D. h. t.* Neuter enim, id est, furiosus vel demens tempore adversæ valetudinis testari potest. *l.* 16. §. 1. *l.* 17. *D. h. t. l.* 2. *D. de inoff. l.* 1. §. 8. *D. de B. P. secund. tab.* 55 Id est, dilucidis intervallis. *J. h. t.* 56 Eo sensu antiqui animi dicuntur, quo veteres animi in *l.* 3. *J. de posth. her. inst. l.* 23. *in pr. J. de leg.* 57 Ἐν αὐτῷ τῷ διατίθεσθαι. 33. *Eclog.* 3. *c.* 9. 58 Ἐν τοῖς διαλείμμασι 35. *Eclog.* 3. *c.* 9. 5. Harm. 1. §. 15. quæ & intervalla dicuntur simpliciter in *l.* 14. *vers. Si vero. D. de offic. præsid.* 2. Caj. 2. §. 4. §. 5. confinia furoris & sanitatis in *l.* 6. *vers. Nos itaque. S. de curat. fur.* tempus intermissi furoris a Paul. 3. *sent.* 4. §. 5. & §. 1. *Inst. eod. inducia. S. h. t.* 59 Codicillos, mortis causa donationes. 60 Solennitates intelligit in aliorum testamentis requisitas. 61 Non habet quo referatur hæc oratio, nisi legas de discretis. 62 Mutus & surdus simul a natura testamentum aut codicillos, aut mortis causa donationem facere non potest, imo nec libertatem conferre, *ut hic. Synops. Basil.* 35. *tit.* 3. *c.* 10. 5. Harm. 1. §. 17. 18. Ne dicas cum interpretibus, Paganis testamenti factionem a Principe eo casu permitti ex *l.* 7. *D. h. t.* ipso vero jure militi. §. 2. *Inst. de militar. testam.* utrobique enim agi existimandum est de his, qui simpliciter vel surdi vel muti sunt. Nam qua ratione paganus mutus & surdus a natura, principi testamenti faciendi causa supplicaverit? quo motu quibusve gesticulationibus mutus eodem casu heredem instituet? dicendum est igitur, paganos mutos vel surdos simpliciter testamenti factionem olim a principe petere debuisse. *d. l.* 7. militibus a lege permissum fuisse. *d.* §. 2. hic autem omnibus surdis vel mutis permitti. Quod de surdo diximus, ne sumas de eo, qui tarde vel exaudit, vel loquitur: sed de eo qui nihil omnino natura exaudit, quique nihil penitus loqui potest. §. 3. *Instit. h. t.* adde Ulpianum 20. §. 13. *l.* 3. *D. de adilitio.*

neque [1] testamentum facere [2], neque codicillos, neque fideicommissum [3] relinquere, neque mortis causa donationem celebrare concedatur, nec libertatem [4] sive vindicta [5] sive alio [6] modo imponere: eidem legi tam masculos quam fœminas obedire imperantes. † Ubi [7] autem & hujusmodi vitii non naturalis, sive masculo, sive fœminæ accidit calamitas, sed morbus [8] postea superveniens & [9] vocem [10] abstulit, & aures conclusit: si ponamus hujusmodi personam litteras scientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei sua manu [11] scribenti permittimus. † Sin [12] autem infortunium discretum est, quod ita raro [13] contingit: & surdis, licet naturaliter hujusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere & in testamentis, & in codicillis, & in mortis causa donationibus, & in libertatibus & in omnibus aliis permittimus. Si enim vox [14] articulata ei [a] natura concessa est: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia scimus quosdam jurisperitos & hoc subtilius cogitasse, & nullum esse expositum, qui penitus non exaudiat, si [15] quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Jubentio Celso placuit. In eo autem, cui morbus postea superveniens auditum [16] tantummodo abstulit, nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. Sin [17] vero aures quidem apertæ sint, & vocem recipientes, lingua autem ejus penitus præpedita: licet a veteribus auctoribus sæpius de hoc variatum est: attamen si hunc peritum [18] litterarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribentem hæc omnia facere, sive naturaliter [19], sive per interventum morbi hujusmodi infortunium ei accesserit: nullo [20] discrimine, neque in masculis, neque in fœminis in omni ista constitutione servando. Dat. 15. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

De Filiisfamilias.

11. Idem A. Joanni P. P.

NEmo ex lege, quam nuper [21] promulgari [22] rebus quæ parentibus acquiri [23] non possunt, existimet aliquid esse innovandum, aut permissum esse filiisfamilias [24] cujuscunque gradus, vel sexus testamenta facere [25], sive [26] patris consensu [27] bona possideant secundum nostræ legis distinctionem, sive [cum] eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus [28]: sed antiqua [29] lex per omnia conservetur, quæ filiisfamilias, nisi in certis casibus [30], testamenta facere nullo modo concedit, & in his personis quæ hujusmodi facultatem habere jam concessæ sunt. S. Dat. Kal. Sept. *Constant.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

12. Idem A. Joanni P. P.

OMnes omnino quibus quasi [31] castrensia peculia habere [ex legibus] concessum est, habeant licentiam in ea tantummodo ultimas voluntates condere, secundum nostræ constitutionis tenorem, quæ talibus testamentis de inofficiosi [32] querela immunitatem præstitit. Dat. 3. Non. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXIII.

DE TESTAMENTIS [33] ET QUEMADMODUM [34] TESTAMENTA ORDINENTUR [35].

De statu testium.

1. Imp. HADRIANUS A. Catonio [36] Vero.

TEstes, servi an liberi fuerint, non in hac causa tractari oportet: cum eo [37] tempore quo testamentum signabatur, omnium consensu liberorum loco habiti [38] sint, nec quisquam eis usque adhuc status controversiam moverit. Sine die & consule.

Si scriptura intercidit.

2. Imp. ALEX. A. Expedito.

PUblicati [39] [illegible] quamvis ipsa materia, in qua primum [illegible] scriptum delictum fuit, casu, qui probatur, intercidit, nihilo minus [illegible] [40]. PP. Kal. Januar. FUSCO II. & DUMNO CONSS.

Si imperator institutus fuerit ex imperfecto testamento.

3. Idem A. Antigono.

EX [42] imperfecto [43] testamento nec Imperatorem [44] hereditatem vindicare posse, sæpe constitutum est. Licet enim lex [45] imperii solennibus [46] juris Imperatorem solverit: nihil [47] tamen tam proprium imperii est, quam legibus vivere. PP. 11. Kal. Januar. LUPO & MAXIMO CONSS. 233.

De falsa demonstratione.

4. GORDIANUS A. Rufino.

SI in nomine [48], vel prænomine [49], seu cognomine [seu agnomine [50]

1 Quid? surdus & mutus simul, potestne pias ad causas testamentum facere? Quidam aiunt, alii negant, de quo vide Tiraquellum *privilegio 9. pia causa.*
2 Nec ei interesse ut [illegible] vide Oldend. *cap. 4. de testib. num.* 15. Est enim optima illatio testimonii dictionem ei denegari, cui testamentum facere non licet. v. *l. 18. vers. merito. D. h. t.*
3 Quidni possit, cum fideicommissum nutu relinqui possit. *l. 21. D. de leg. 3.* Solve, nutu relinqui potest ab eo, qui loqui non potest, non a mutо simul & surdo a natura, *ad hic.*
4 Mutus & surdus a natura bona alienare inter vivos etiam non potest, ex quo libertatem servis inter vivos non confert. Ideoque curator ei dari folet. *arg. l. 2. D. de curat. fur.* 5 Simpliciter tamen surdus non manu mittere potest. *l. 1. D. qui & a quib. manumitt.* Olim inter mimos per epistolam literati. Paul. 4. *sent.* 12. §. 2. fed præstat verba Paul. de eo intelligi, qui vitio aliquo surdus & mutus factus est, quippe qui natura talis est, scribere non potest.
7 Surdus & mutus vitio vel morbo, non natura, si literas novit, literis testari potest. 8 Paul. 4. *sent.* 12. §. 2. 9 Ut mutus sit & surdus.
10 Vox ablata, mutum: aurium conclusio surdum efficit. 11 Mutus & surdus vitio aliquo, sciens tamen literas, testari sua manu potest. 12 Surdus a natura non tamen eadem natura simul mutus, testari potest. quid si vitio talis fit? idem: potest enim vel voce, vel scriptura testari. 13 Leges interdum statuunt de his quæ raro hunt, & ita arbitrantur *l. 4. §. 6. D. de legib.* 14 Surdus qui mutus a natura non est, testari potest. An id cuiquam accidere possit, mox dicetur.
15 Surdus a natura nemo fic est, quin si supra cerebrum illius quis loquatur, non audiat. fed tamen Plinius 10. c. 69. refert, ei cui primo Aegatus fit auditus, huic & fermonis ftum ablatum, & ideo marina oftrea, quod furda fint, muta effe quoque natura. Alexander Aphrodifienfis in problematis putat, ideo fieri, quod una fit nervorum conjunctio, quæ ad linguam & aures pertineat, & ea ratione contingere, ut affecto aurium nervo nervus quoque linguæ afficiatur. Cur vero qui muti funt non a natura audiunt? idem Alexander id ex eo fieri putat, quod oriatur propriam nervorum πάθος, five ut Politian. vertit, localis nervorum paffio. 16 Surdus ex morbo teftari potefl. 17 Mutus tamen natura vel mutatus, non furdus teftari potefl, fi litterarum fit peritus. 18 Mutus non furdus literarum fciens teftari potefl.
19 Natura vel morbo quidem muti effe poffunt, non tamen furdi? exemplum extat apud Herodotum *lib.* 1. & Gell. *c.* 7. de Crœfi filio, qui cum mutus a puero fuiffet, articulate ad hoftis impetum exclamavit; *ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροῖσον*; fed & quifpiam Samius Athleta, nomen illi fuit *ἄναξ*, cum antea loquens non fuiffet, ob fimilem cauffam loqui cœpit. Gell. *d. loc.* qui nunquam id potuiffet nifi auditu prius fermonem accepiffet, didiciffetque. 20 De muto & furdo quod *hac lege* dictum eft, idem obtinet in fœminis mutis & furdis. 21 Lefi, anno 535 Jurisconsultus fuit, Ideoque his temporibus raro reperiri folennia in fcriptis teftamenta. 35 Id eft, fiant. dici *ad l.* 28. *ff. h. t.* adde etiam de eorum effectu. *l.* 10. 13. & 16. *in fin. vers. h. t.* & quemadmodum inftrumentum. *l.* 27. *eod. t.* Goth. Ad ritum & linguas leges vid. Sichard. *ad Inft.* 36 *Catoni. §. 7. Inft. eod.* 37 *l.* 22. §. 1. *f. h. t.*
Teftes teftamenti idonei effe debent eo tempore quo teftamentum ordinatur, non faltem ideneos tunc ftabile habuit communi opinione teftis fufficit. *l. ult. hic.* Quid? dicendumne fatis non effe teftes teftamentarios reprobati, quod tum fervi vel infames, aut a hoc addatur, communi opinione, tum pro fervis habitos? Imo ftatis eft dici infames tum fuiffe, ut contendit Bartolum cæter. Bald. Angel. Caftr. Corneus. Alex. Corneus. Jaf. Imola, Cumanus, Aretinus, quod vel ex hac lege elicitur ftatis. Heres agit ex teftamento: excipitur adverfus teftamentum, teftes tum fuiffe fervos: Heres hoc replicatione utitur, ut fervi fuerint, pro liberis tamen eos habitos: *non fpectabit. §. h. t.* poffe eundem & teftem & heredem teftamentum teftibus non rogatis. Boër. *decif.* 222. poffe hujusmodi hominis teftamentum & teftimonium regulariter requirunt, *ut ibi dic. §. 3. Inft. h. t. l.* 3. *ff. unde liberi. l.* 2. *fupr. de B. P. fecund. tab.* 27 Teftium numerus eft de folennitate fubftantiali teftamenti. *Bald. ad l. fi. Inft. l. ult. h. t.* 28 Defectus folennis numeri teftium teftamentum vitiat, nifi in cafibus exceptis, *ut in §. Inft. h. t.* excipe cafum *legis §. in fin. l. ult. h. t.* 29 Coram teftatore teftes figilla debent imponere, *ut hic.* eodem loco effe oportet. 31 Teftes fi fuo & alieno animo fignare poffunt. 9. *§. l. 11. §. 1. ff. de furor. corrupto. l. 67. ff. de leg. 1. l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falfis.*
33 Subfcripta. 34 In teftamento aliud juris folennitas: aliud fidei quæftio. 35 Abrafio feu litura in teftamento feu in literis fufpecta & fubftantiali loco inftrumenti vitiat. adde *l. ult. J. de edict. D. Hadrianæ.* Socinum *reg.* 1. nifi plori fint in inftrumento capita: cum enim litura cum tantum parrem vitiat: non alia capita inftrumenti. *l.* 22. *infr. de transf.* nifi ea antecedentibus & confequentibus certo colligatur, illuram confiftere neceffario inducam: hoc eft, inftrumentum eam lituram pati: vel fine ea litura conftituere non poffit. Idem dicendum, fi qua parte litura eft, eadem teftator aliquid manu propria afcripferit ac de eo literarum comparatione facta conftiterit. *l.* 20. *fupr. de fide inftrum.* 36 De confulto deletis. *l.* 2. §. 7. *ff. de B. P. fecund. tab.* Confulto, id eft, voluntate. *l.* 8. §. 3. *ff. de att.* 37 Interlitia & fuperatripta fuperiora emendantur. 38 De inconfulte deletis. *l.* 1. *ff. de his, quæ in teft. delentur.* 39 De falfo deletis, *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falfis.* 40 Legibus certis, id eft, non fuo arbitrio. 41 *l.* 5. *ff. de leg.* 1. *l.* 15. §. 1. *ff. ad l. Fal.* 42 *V. l.* 27. *ff. de leg. jur.* 1. §. 3. *de inoffic.* 43 *l.* 13. *in fin. ff. de jure codicill.* §. 12. *Inft. de teft. ord.* 44 Inftitutos & exheredatio teftamento non-te: Neutra fit in codicillis. vide *l.* 7. *J. de codic.* 45 Probatur ex hereditis inftitutione & exheredatione deftitutum voluiffe feftari, non codicillos facere, *ut hic.* Cur ita? quia codicillis hereditas directa neque dari, neque adimi potefl. *l.* 2. *l. fi quis.* 7. *J. de*

testator erraverit, nec [1] tamen de quo senserit, incertum sit: error hujusmodi nihil officit veritati. PP. 12. Kal. Januar. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

De eo qui filius vocatus, cuive ut filio relictum est, veritate prævalente.

5. Impp. VALERIANUS & GALLIENUS AA. Lucullo.

NEque professio [2], neque adseveratio [3] nuncupantium filios [4], qui non sunt, veritati præjudicat: & quæ ut filiis testamento relinquuntur, juxta ea quæ a principibus statuta sunt, non deberi, certi juris est. Accep. 6. Non. Jul. VALER. & GALLIEN. AA. III. & II. CONSS. 256.

De falsa enunciatione.

6. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Terentiæ.

VErba [5] testamenti, quibus mater vestra decedens, nihil se cuiquam donasse [6] significavit: si res se aliter habeat, fidem [7] veri non perstringunt. PP. 3. Novembr. DIOCLETIANO A. & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De errore scribentis.

7. Idem AA. Rufinæ.

ERrore [8] scribentis testamentum juris solennitas mutilari nequaquam potest [9], quando minus [10] scriptum, plus nuncupatum videtur: & ideo recte testamento condito, quanquam [11] desit, *heres esto*: consequens est, existente herede legata seu fideicommissa juxta voluntatem testatoris oportere dari. PP. 17. Kal. Februar. ipsis AA. IV. & III. CONSS. 290.

De casu majore & timore contagionis.

8. Iidem AA. Marcellino.

CAsus majoris ac novi [12] contingentis ratione, adversus [13] timorem contagionis [14], quæ testes deterret, licet aliquid de jure laxatum est: non tamen prorsus reliqua testamentorum solennitas perempta est. Testes enim hujusmodi morbo oppressos [15] eo tempore jungi [16] atque sociari remissum est: [non etiam] conveniendi numeri eorum observatio sublata est. Dat. 16. Kal. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

Si testes non sint in conspectu testatoris.

9. Iidem AA. Patricliæ.

SI [17] non speciali [18] privilegio [19] patriæ tuæ juris [20] observatio relaxata est, & testes non in conspectu [21] testatoris testimoniorum [22] officio functi sunt: nullo jure testamentum valet. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. & III. AA. CONSS. 290.

De rescriptis.

10. Iidem AA. & CC. Menophelimo.

SI testamentum jure factum sit, & heres sit capax, auctoritate rescripti nostri rescindi [23] non oportet. Dat. 15. Kal. August. AA. CONSS.

De testamento post mortem testatoris subtracto.

11. Iidem AA. & CC. Zenoni.

NOn idcirco minus jure factum testamentum suas obtinet vires, quod post mortem testatoris subtractum [24] probatur. S. Dat. Prid. Id. Novembr. AA. CONSS.

De numero testium, de signaculis, de deletis, vel suprascriptis.

12. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI unus [25] de septem [26] testibus [27] defuerit [28], vel coram testatore omnes [29] eodem [30] loco testes suo [31], vel alieno annulo non signaverint, jure deficit testamentum. De his autem, quæ interlata [32] sive suprascripta [33] dicis, non ad juris solennitatem, sed ad [34] fidei pertinent quæstionem, ut appareat [35], utrum testatoris voluntate [36] emendationem [37] meruerint, vel ab altero consulte [38] deleta sint, an ab aliquo falso [39] hæc fuerint commissa. S. Dat. Prid. Non. Jul. *Philippop.* AA. CONSS.

De effectu & viribus testandi.

13. Iidem AA. & CC. Euriphidæ.

TEstandi (*causa*) *de pecunia sua* Legibus certis [40] *facultas* est [permissa]: non [autem] Jurisdictionis mutare [41] formam, vel juri publico [42] derogare cuiquam permissum est.

De institutione & exheredatione *in codicillo.*

14. Iidem AA. & CC. Achilleo.

NOn [43] codicillum, sed testamentum aviam vestram facere voluisse, institutio [44] & exheredatio facta probant [45] evidenter. Subsc. Id. Decemb. CC. CONSS.

---

1 Error in nomine, cognomine vel agnomine non vitiat, si constet de ipso corpore (vide tamen Socinum *regula* 119.) & tamen error in nomine appellativo generali vitiat, etiamsi constet de corpore. *l. 4. ff. de leg.* 1. vid. tamen Socinum *regul.* 120.
2 In consilium. vide quæ notavi *l.* 13. §. *de probat.* adde *l.* 29. *ff. de probat.* 1. 12. *ff. de jure patron. l.* 4. *J. de hered. inft. l.* 6. §. *de fide inftrum. l.* 14. §. *de probation.* 1. 5. §. *de probat.* 3 Ubi quem quis inftituit ut filium, non aliter inftituturus, fi filius is post, inutilis erit inftitutio. Idem dicendum, fi ut fratrem inftituit. *l.* 7. §. *de hered. inft.* dicta *l.* 1. §. 10. *ff. de Carbon. l.* 46. *ff. de jure fifci.* 5 Verba enunciativa modum cauſæ diſponunt. adi textum & Doctores *ib. in l. pater.* 17. §. 1. *ff. de doli mali & met. excepti. l.* 13. *interdat.* 65. §. 1. *D. de rei vindic.* 6 Inter vivos fcilicet verba negativa teſtatoris veritatem non mutant, *ut hic*: & ita non creditur teſtatori menſtruam fuæ fubſtantiæ adfirmanti. *Novell.* 48. eidem non creditur acculanti. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Silan. Et ta*men eidem non creditur injuriam remittenti. *l.* 6. §. *famil.* 7 *Ibi* ad *l.* 2. §. 3. *artot. tut.* 8 *l.* 9. §. 2. *D. de hered. inft. v. l.* 92. *D. de reg. jur.* 9 Imo poteſt. *l.* 9. *D. de hered. inſt.* 10 *d. l.* 9. §. 2. 11 *l.* 1. §. 5. *D. de hered. inſt.* vid. quæ de ea re ſcripſi ad *l. fi. in fin.* 5. *J. de rerept. arbitr.* 12 Facit 28. *verſ. & ſi quando. ff. de leg.* 1. Legendum mihi videtur, *& adverſus.* Nam nic aliquid de jure laxatur caſus majoris & novi & adverſitas timorem contagionis intuitu. 14 Puta peſtis. Nulla enim alia fere contagio eſt, quæ teſtes adeo deterreat. Quid in teſtamento tempore peſtis facto quæ teſtes requirruntur? Quidam duos ſufficere ajunt, moti *c. cum eſſet. extr. de teſtament.* de quo vide Rolandum a Valle 1. *conſil.* 81. *num.* 44. & ita judicatum refert Guido Papæ *deciſ.* 13. Sed & Spine in conſilio, multorum teſtamentum refert Myninguerus 1. *obſerv.* 4. & cum in noſtro teſtantibus duo teſtes ſufficiant. 1. *D. de bonorum poſſeſſ. ex teſtam. milit. l. ult. D. de teſt. milit.* Cum in ruſticanis teſtimum numerus legitimo minor requiratur. *Luſt. J. h. t.* non neceſſitas legem non habeat: id privilegium dari locis & temporibus, *non perſonis*: facit impedimenta non obſtare actui minus ſolenni. Eum qui conſulo morbo laborat, teſtari poſſe coram teſtibus cum tantum audientibus, non tam videntibus, ut hac lege: contra legem *ſi non ſpectabit. §. h. t.* poſſe eundem & teſtem & heredem teſtamentum teſtibus non rogatis. Boër. *deciſ.* 222. poſſe hujusmodi hominis teſtamentum & teſtimonium nondum matricibus inſertum deſcribi. Angel. *in l. ſi vacantia. 5. C. de bon. vacantibus. arg. l. nihil enim. 5. ff. de teſtam.* mulierem tempore peſtis poſſe fine conſenſu agnatorum teſtari, licet ſuo fortaſſis ſtatuto fine conſenſu agnatorum teſtari prohibeatur. 3. Paril. 3. *conſ.* 33. Quinimo ſanum in loco contagioſo teſtari poſſe coram teſtibus duobus rogatis, vide Boërium *deciſ.* 228. Alii contra feptem exigunt. *l.* 12. *J. h. t.* Utrumque nimis extremum & iniquum eſt. Clarus arduam quæſtionem eſſe ait, quæ Cafarea diſtinctione egeat 5. *ſententiæ. §. teſtamentum nuncup. 16. verſ. de hoc tenidem.* placet media ſententia, quinque teſtes ſufficere, ſi modo plures reperiri non poſſint. Nam & in numerus ſufficit in codicillis & teſtamentis omnibus, que jure codicillorum valent. *l. ult. verſ. in autem. J. h. t.* (qualis ſunt pene omnia teſtamenta in quibus clauſula codicillaris ſubintelligitur) & teſtamento hominis ruſticani. *l. ult. J. h. t.* Sed & hic dicitur aliquid de jure communi relaxari propter metum contagionis: æquiſſima eſt autem relaxatio in duo teſtes reuntur de ſummi juris obſervatione, ad hæc Jonannes teſtes ſufficere dicuntur in ruſtici teſtamento propter teſtium penuriam: ergo & hic idem jus eſſe debet: & ita Baldus putat hic: Roland. a Valle 1. *conſ.* 81. Clarus *d. loc.* Hoc. 2. *conſil.* 11. & 3. *conſil.* 11. & breviter conſentit opinio eo indinat. Roland. Clar. Flor. *d. loc.* ad-de Pap. 20. *Arreſt.* 1. §. 1. Id etiam admitti poteſt, non quod duo non ſufficiant ad fidem faciendam: ſed quia grave eſt duorum judicio univerſam definenti hereditatem extraneo deferri. Boërius *deciſ.* 222. & Roland. a Valle 1. *conſ.* 81. eandem ſententiam probant, quod ita poſſit teſtari, qui in tyranni carcere detineatur: aut qui in caſtro ſit aliquo, ubi nemini, hoc eſt, pauciſſimis accelſus patet. Alii peſtis genus diſtinguunt: ut ſi non magna aut veheinens ſit, jultus ac legitimus teſtium numerus requiratur. *argum. l. 1. §. proinde. 8. D. de aditil. l. queſtionis. 60. D. de re judicata.* & ita judicatum fuiſſe refert Boërius *deciſ.* 221. ſin magna ſit, in terris Eccleſiæ ſufficere ſolemnitatem *c. cum eſſet* 10. *extr. de teſtam.* hoc eſt, ut quis teſtetur coram duobus teſtibus, & parocho ſeu plebano, ejusve vicario: in urbe vero imperioque Romano, hoc eſt, provinciis imperio ſubditis quinque teſtes exigi. *argument. l. ult. J. h. t.* (& ita Burdigalæ judicatum refert Boërius *ibid.*) ſi modo qui teſtatus eſt, contagioſus ſit: quippe non contagionis ergo coram teſtes videntur ſufficere. *l. ult. J. h. t.* Nec teſtamentum a contagioſo factum, jure illo ſpeciali contagioſis permiſſum: quæro an ægroto convaleſcente, & ad fanitatem perducto deficiat id teſtamentum? Cornens 4. *conſ.* 14. & Ripa exiſtimant, tale teſtamentum etiam tum ſuſtineri ac valere, etiamſi teſtator alterius teſtamenti ſolennitate faciendi poteſtatem habuerit. Hoc amplius notandum eſt ex Boërio *deciſ.* 228. contagioſos ex fineſtra *ſeneſtram. D. in quib. cauſſ. pignus. l. conficiantur 8. §. codicillo. D. de teſtamentis. Sigonius de Jure Jenejtrarum. Dupe figurantitia.* Goth. An teſtamentum tempore peſtis ab ordinaria teſtamentorum forma ſubſtitute fit immune, vid. Centur. Forenſ. noſtram *tit. 3. cap. 2.*
15 Lego & emendo, *ægrotãs*, manifeſtiſſima & experiſſima fenteutia. Ideoque Graci hanc legem ita interpretantur, teſtes ſi metuerint propius ad teſtatorem accedere, in morbi contagione inficiantur, permittitur eis ut ſeparatim (κεχωρισμένως) ab eo teſtamentum ſignent. *Bachet. Bafil. 35. tit. 2. cap. 7.* 16 Contagionis cauſa teſtibus permittitur ſeparatim a teſtatore teſtamentum ſignare. Graci ita ſcepiio *ad l.* 12. *J. h. t.* 17 *Bachet. Baſil. ibid. cap. 8.* eſt & hæc lex ex *§. de inoff. teſtam.* 19 Jus commune ſtatuto & conſuetudine mutari poteſt, a privatis imponant. 35. *Eclog. 2. c. 8.* 21 *l.* 12. *in pr. J. h. t.* hinc colligit Baldus, in teſtamento requiri, ut teſtes videant teſtatorem: ideoque cæcum in teſtamento teſtem eſſe non poſſe. Quid ſi teſtes audiant, non videant tamen? Quidam putant id genus teſtimonii fidem facere, dum teſtes notam habuerint vocem teſtatoris. *Gloſſ. in l.* 2. §. *idem Labeo. ff. de aqua & pluv. arcenda. & in c. ſuper eo. extra. de teſtibus.* Alii in teſte teſtamentario viſum requirunt ex extraordinem. vide *l.* 2. §. 4. *ff.* 25 Teſtes & eorum numerus ad teſtamenti ſolennitatem pertinere ex his verbis colligitur junctis cum verbis, *non ad juris ſolennitatem. J. h. t.* igitur uno ex ſeptem teſtibus deficiente teſtamentum legitime probari poteſt. *l. ult. J. h. t. Dynus.* 24. *ff. de Carbonianis. l.* 3. §. *ſi de teſt. milit.* 26 Septem teſtes in teſtamentis regulariter requiruntur, *ut hic.* §. 3. *Inſt. h. t. l.* 3. *ff. unde liberi. l.* 2. *fupr. de B. P. ſecund. tab.* 27 Teſtium numerus eſt de ſolennitate ſubſtantiali teſtamenti. *Bald. ad l. fi. Inſt. l. ult. J. h. t.* 28 Defectus ſolennis numeri teſtium teſtamentum vitiat, nifi in caſibus exceptis, *ut in §. Inſtit. h. t.* excipe caſum *legis §. in fin. l. ult. J. h. t.* 29 Coram teſtatore teſtes ſigilla debent imponere, *ut hic.* eodem loco effe oportet. 31 Teſtes fi ſuo & alieno animo ſignare poſſunt. 9. §. *l.* 11. §. 1. *ff. de furor. corrupto. l.* 67. *ff. de leg.* 1. *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falſis.*
33 Subſcripta. 34 In teſtamento aliud juris ſolennitas: aliud fidei quæſtio. 35 Abrafio ſeu litura in teſtamento ſeu in literis ſuſpecta & ſubſtantiali loco inſtrumenti vitiat. adde *l. ult. J. de edict. D. Hadrianæ.* Socinum *reg.* 1. niſi plori fint in inſtrumento capita: cum enim litura cum tantum parrem vitiat: non alia capita inſtrumenti. *l.* 22. *infr. de tranſ.* niſi ea antecedentibus & conſequentibus certo colligatur, illuram conſtito ac neceſſario inducam: hoc eſt, inſtrumentum eam lituram pati: vel ſine ea litura conſtituere non poſſit. Idem dicendum, ſi qua parte litura eſt, eadem teſtator aliquid manu propria aſcripſerit ac de eo literarum comparatione facta conſteterit. *l.* 20. *ſupr. de fide inſtrum.* 36 De conſulto deletis. *l.* 2. §. 7. *ff. de B. P. ſecund. tab.* Conſulto, id eſt, voluntate. *l.* 8. §. 3. *ff. de att.* 37 Interlitia & ſuperatripta ſuperiora emendantur. 38 De inconſulte deletis. *l.* 1. *ff. de his, quæ in teſt. delentur.* 39 De falſo deletis, *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de falſis.* 40 Legibus certis, id eſt, non ſuo arbitrio. 41 *l.* 5. *ff. de leg.* 1. *l.* 15. §. 1. *ff. ad l. Fal.* 42 *V. l.* 27. *ff. de leg. jur.* 1. §. 3. *de inoffic.* 43 *l.* 13. *in fin. ff. de jure codicill.* §. 12. *Inſt. de teſt. ord.* 44 Inſtitutos & exheredatio teſtamento non-te: Neutra fit in codicillis. vide *l.* 7. *J. de codic.* 45 Probatur ex hereditis inſtitutione & exheredatione deſtitutum voluiſſe teſtari, non codicillos facere, *ut hic.* Cur ita? quia codicillis hereditas directa neque dari, neque adimi poteſt. *l.* 2. *l. ſi quis.* 7. *J. de*